

Iancu ebben az értelemben igazi népvezér volt.

Egy nemzetiség vezetője. Egy kisebbség vezére. Olyan kisebbség, amely lényegében többség volt. Kőváry László írja (*Erdély története 1848—49-ben*): „A román régebben nem számított politikailag tényező nemzetei közé. A magyar, székely és szász, kik harman értek fel a románság számával, benn ült az országgyűlésen, melyen a románságot csupán csakis egyesült göröghitű püspöke képviselte.

A román úgyszólván a többi nemzet jobbágya volt: úrbériséget bírván, róla robotot tettek. Szegény és műveletlen volt, mert jobb sorsáról nem gondoskodtak; mi egyébiránt a magyar jobbággal is úgy történt.“

Ez a fura és ferde helyzet — többségben lenni létszám dolgában, de kisebbségben a participáció, az anyanyelv-használat, a joggyakorlat, a gazdasági javak birtoklása terén — sok tekintetben magyarázza a mozgalom kilengéseit, a vezetők tévovázását, vagy azt, hogy Iancu — adott helyzetben — a Habsburgok oldalán harcolt. Mint szegény és kisemmizett nemzetiség vezetője oda húzott, ahol inkább biztatták, ahonnan több ígéretet kapott. S Ausztria jó taktikus volt. Szorult helyzetében — amikor a magyar forradalmi seregek egyik győztes csatát a másik után vívtak — többet ígért.

„Jank Ábrahám, a havasok úgynevezett királya — írja Kőváry —, ki hogy nemzeti érdekből fegyverez fel a havasokat, hogy nem önérdék vezérelje, tanúsítja az, hogy a magyarok legyőzése után vonakodott fegyvert letenni, míg a császáriak nemzetének tett ígéreteiket nem valósítják, s mert nem tevék, semmi jutalmat nem fogadott el...“

KORUNK

Az úton végig kell menni

A magyarországi munkásmozgalomban s a két munkáspárt egyesítésében fontos szerepet játszó egykori szociáldemokrata Marosán György visszaemlékezéseinek eddig két kötetét jelentette meg. A több mint 1300 oldal páratlan értékű hozzájárulás mind a magyar, mind a nemzetközi munkásmozgalom történetéhez. A két könyv négy évtizedet ölel föl a szerző életéből: a két világháború közötti „közkatónáskodást“ a szociáldemokrata pártban, a második világháború éveiben a baloldali szociáldemokrata mozgalom kialakulásában játszott szerepét, majd a felszabadulás után a szociáldemokrácia jobboldala elleni harcában s az egységes munkáspárt megteremtéséért folyó küzdelemben kifejtett tevékenységét.

A két kötet olvastán a memoáriródalom rendkívüli fontosságát kell ismételtelen hangsúlyoznunk, s a mi időkben különösképpen a munkásmozgalom vezetőinek és résztvevőinek emlékeit kell értékelnünk. Ez a fajta emlékirás nem egyszerűen önéletrajz, értékét és jelentőségét éppen társadalmi korrajz-jellege adja meg. S ha korunk fővonala a szocializmusért, az új társadalmi rendért folyó küzdelem, s ennek vezető erje és letéteményese a munkásosztály, akkor nyilvánvaló, hogy a szellemi érdeklődés, a memoáriródalom középpontjába is a munkásmozgalom vezetőinek az emlékezései kell hogy kerüljenek.

A történészek nem nélkülözhetik az olyan önéletráásokat, amelyeknek írói az adott történeti periódusokban a történelemnek nemcsak résztvevői, de számottevő befolyásolói is voltak. Az emlékiró lehet szubjektív — meglátásom szerint, ha hitelességre és az olvasó bizalmának felkeltésére törekszik, az is kell hogy legyen —, szubjektívításában azonban objektív helyzeteket, eseményeket, gondolatokat és vitákat tár fel. A történész feladata azután az emlékeket összevetni a dokumentumokkal, a levéltári források anyagával, az egykori sajtóval és szükségképpen más önéletrajzokkal is.

Marosán György első köteté, a *Tüzes kemence* harmincöt évet ölel fel, s ebből huszonöt év azt bizonyítja, hogy a munkásmozgalom nevelte emberré, gyermek- és ifjúkorának élményei döntően hatottak abba az irányba, hogy e mozgalom harcosává váljék, és az maradjon egész életén át. Származásánál fogva félig román, félig magyar. Apja Bihar megyei román tanító, anyja magyar, s a sors úgy hozza, hogy anyja, majd a magyar környezetű árvaház, a pékműhelyekben együtt dolgozó magyar munkások, majd a magyarországi szociáldemokrata mozgalom neveli: A *Tüzes kemence* ezt a gyermekkort, Nagyváradon töltött inaséveit, a két világháború közötti idők nyomorúságát, küzdelmeit, öntudatra ébredését és szocialistává válását érzékelteti — frissen, hitelesen, szépen megírva. A szerző maga

így fogalmazza meg memoárja szándékát és értelmét: „Nem vagyok író, sem történész. Legalábbis olyan értelemben, hogy nem »szakmám« a történelem, és nem hivatásom az irodalom. Könyvem megírásánál egy szempont vezetett: csak az igazat akartam elmondani, úgy, ahogy történt, ahogy láttam és átéltem. Egy szervezett munkás útját vázoltam fel — sorsomat —, világtörténelmi hullámverések sodrában. Erzékeltetni akartam, milyenek láttam, tudtam osztályomat, amikor a világban történelmi események — háborúk, katasztrófák — zajlottak le, forradalmak buktak el, vagy győztek. Két világháború munkásnemzedékének akartam emléket állítani.“

Nyugodtan állíthatjuk: az emlékirónak sikerült monumentális emléket állítania a két világháború és a köztük eltelt évtizedek munkásmozgalmi harcainak. S ebben a tekintetben a húszas évek elejéről különösen közelről érdekelhet bennünket mindaz, amit Nagyváradon, a romániai munkásmozgalmon belül élt át. Annál inkább, mert itt ismerkedik meg a kommunistákkal és szociáldemokratákkal, a szocialista eszmékkel és irodalommal, a szakszervezeti mozgalom harci módszereivel, lényegében itt válik szocialistává és kötelezi el magát egy életre a munkásmozgalommal.

A tízéves gyermek a debreceni árvaházban él a Tanácsköztársaság idején, s annak leverése után elhozzák a román származású fiatalokat. Amikor megtudja, hogy Váradra viszik, megnyugszik, és öröm fogja el: „Akkor jó! Váradon otthon vagyok én... — És érzem: Várad nekem nem idegen. Várad az én bölcsöm. Várad az én igazi hazám, iskolám és otthonom.“

Nyomorúság várja: lelencház és szenvedés. Végül pékműhelybe kerül, mert „más választása“ nincs, a pékműhely azonban most már a határozott utat jelentette a munkásosztályhoz s onnan a munkásmozgalomba. Inaséveivel kapcsolatban tisztelettel, szeretettel emlékezik vissza a műhely bizalmi férfiára és a szervezett munkásokra, Szabó Pista bácsira, Atlazil bácsira, Dányi bácsira, Blága Gergelyre és a többiekre.

Még csak egy mozzanatot említek ebből a könyvből. Leírja, hogy 1960-ban még találkozott a már nyolcvanéves Szabó Pista bácsival, és részt vett egy ebéden váradói román és magyar elvtársaival. Ekkor Szabó Pista bácsi azt mondta neki: „Látod, embert faragtunk belőled!... Büszkék vagyunk rád!“ Erre emlékezve írja és vallja a következőket: „Nincs nagyobb dicséret, s nincs nagyobb kitüntetés számomra, mint az, hogy büszkék rám azok, akik neveltek, Büszkék, mert nem csalódtak bennem! Büszkék rám azok, akik megtanítottak arra is, hogy a rossz és durva, néha állati mértékű megnyilatkozásoknak mindig komoly oka és magyarázata van. Az emberek nem születnek rossznak vagy becstelennek, hanem — azzá válnak. Ki így, ki úgy, ki ilyen vagy olyan helyzetben. Az éhezéssel és szenvedéssel ember kitöréseit csak a munkás, a dolgozó ember értheti meg. Az éhezéssel és elnyomott embert csak az éhezés nagy iskoláján, az elnyomás szörnyűségén átesett ember foghatja fel igazán. A szegény és gazdag, akár magyar, akár román — a szegény és gazdag keresztény, valamint zsidó nálam a megfelelő helyen van. Zsidó péknél dolgoztam, aki a város egyik leggazdagabb embere volt — együtt dolgoztam olyan földönfutó zsidó munkással, mint amilyen én is voltam. Elöttem a keresztény péklegény, a zsidó péklegény, a román péklegény és a magyar péklegény már korán példázta, hogy kinek hol a helye, és mi az értéke.“

De nem részletezzük élete eseményeit. Hogyan gazdagítják tudását a szakszervezeti könyvtár, a munkásotthon irodalmi estjei, a színházi előadások, a *Kommunista Kiáltvány* és Szabó Ervin műveinek tanulmányozása... Hogyan edződött a szakszervezeti harcban, a viharos gyűléseken, a röpiratok terjesztésében, az utcai tüntetéseken... Mit jelentett számára Kolozsvár és Bukarest... Talán csak annyit minderről, hogy bárhova megy — internacionalizmusa erősödik.

„A magyar és a román szervezett munkások jó és egészséges szelleme ebben az időben vizsgálják és kovácsolódik ki a későbbi nehéz harcok idejére — írja a húszas évek közepének bukaresti élményeiről. — Ennek vagyok aktív részese én is; melegszívű, önzetlen román munkások között érlelődöm még inkább internacionalistává. Ez formálja határozott irányba egész érzés- és tudatvilágomat. Fontos ez, mert a munkásosztály bonyolult emberi közösség, s benne eligazodni és hasznos tagjává válni kulturált és tapasztalt, egész embert kíván. Erre is fiatal fővel, Bukarestben döbbenem rá, a minden lépésnél érezhető, erős nacionalista légkörben, mely hatott a munkások között is. [...] Rám az gyakorolt nagy befolyást, hogy a közös célért vívott harcokban a román munkás is azt mondta, amit a magyar. Ez viszont azt jelentette a szememben, hogy az internacionalizmus nem frázis, hanem konkrét valóság! A bukaresti munkások neveltek engem legfőképp antimilitaristává — a háború gyűlöljévé. Köztük fogtam fel teljes összefüggésében az első világháborút, minden borzalmával, és váltam

tevékeny antimilitarista harcossá. Itt láttam meg először a maga valóságában a polgár, a katona és a pap összefüggő egységét. A bukaresti munkások mélyítették el bennem a köztársasági államforma iránti szimpátiát. Ez annál inkább könnyen ment, mert úgy láttam, hogy a szakszervezet maga egy kis köztársaság, másrészt pedig: érzékeltem, hogy a román királyi család és kegyencei milyen népnúzó és korrupt politikát folytatnak. [...] Itt eszméltem rá arra is, hogy többféle munkásnézet uralkodik, és ennek megfelelően többféle politikai elképzelés van, a politikai szervezeteik is különbözők — kommunisták, szociáldemokraták, és rádőbbsentem, hogy még milyen akadályokat kell leküzdenie a munkásmozgalomnak. A bukaresti munkások hintik el bennem a munkásegység gondolatát. Érezteték velem, hogy milyen kézzelfogható ennek a hiánya. Ekkor kezdtem ráeszmélni, hogy egy országban élő, több nemzetiségű munkásosztályt csak a szocializmus — a marxista világnézet — kapcsolhat össze. [...] A romániai munkásmozgalom, Várad, Kolozsvár és Bukarest, az alapokat adták az én serdülő, majd fokozatosan növekvő munkásöntudatom kiteljesítéséhez...“

Ez 1926-ban volt. Marosán György ekkor 18 éves. *A Tüzes kemence* 1968-ban jelent meg. 1972-ben az olvasó elé került *Az úton végig kell menni* című második kötet. Ebből a kötetből tűnik ki igazán Marosán György történelmi szerepe. A Szociáldemokrata Párt vezetőségének első vonalába kerül — már a főlsszabadulás után —, s a feladat, amelyből derekasan kiveszi részét, nemcsak a párt szervezeti kereteinek újjáépítése, a fasizmus hátrahagyta romok eltakarítása, hanem a harc az új formákban jelentkező, tevékeny reakciós pártok és alakulatok ellen is.

Magyarország még harctér, a keleti részek azonban már szabadok. S amikor a felszabadult Debrecen felé utazik, szilárd az elhatározása: a Szociáldemokrata Párt tagja marad, s ott küzd a munkásegység megvalósításáért: „Ezt a pártot én régen, önként választottam, hittel és meggyőződéssel vállalom hát ezután is. Tudom, hogy ez sok elvtárs és barát előtt érthetetlen lesz, és sokaknak meglepetést okoz, de engem nem befolyásolhat. Tizenhét éve vagyok a Szociáldemokrata Párt tagja, s harminchét éves, érett ember. Itt harcoltam, hasznossá tettem magam, a párt baloldali, marxista szárnyához tartoztam, ez határozta meg elvi és politikai nézeteimet s viszonyomat a Kommunista Párthoz és a kommunistákhoz. Mindig nagy hatással volt rám a párt történelmi múltja, harca és szerepe —, mert nemcsak magvetője volt a marxista világnézetnek és szervezője a mozgalomnak, de harcba is vitte az osztályöntudattal bíró, szervezett munkáshadsereget; ezen túlmenően pedig forradalmi hatással volt a haladó értelmiségre. Amilyen következetesen elismertem és védtem az illegális Kommunista Párt szükséges forradalmi harcát és mozgalmát, ugyanúgy harcoltam azért, hogy a legális Szociáldemokrata Párt és a szakszervezet sértetlen maradjon, és hatásos lehessen.“

Marosán György bevezető mondatai határozták meg azt a politikai vonalat, amelyet az 1945—1948 közötti években következetesen követett. Folytatni az egységpolitikát, amely lényegében a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek keretében már a harmincas évek közepétől kialakult, s alkalmazni a két munkáspárt között 1944 októberében hivatalosan is megkötött akcióegységet.

A munkásosztály egységéért azonban kemény harcokat kellett vívni. Sok volt a vita és félreértés mindkét táborban, erős volt a szociáldemokrata jobboldal ellenállása, amely nemcsak a Kommunista Párttal való egységet, de még az együttműködést is a kiscgazdákkal kívánta előmozdítani.

Polgári demokrácia vagy szocializmus — ez volt a vita tárgya a Szociáldemokrata Párton belül. A két munkáspárt fennmaradása, versengése és egymás elleni harca vagy a munkásosztály egységének helyreállítása egyetlen forradalmi párt keretében — a vita kiegészítése és szerves része. Marosán György a szocializmus és a munkásegység útját választotta, illetve követte múltjának megfelelően. Már 1944 végén és 1945 elején így fogalmaz önmagának és baloldali szociáldemokrata elvtársainak: „A két párt lebeg a szemem előtt — itt bennük kell lenni a megoldásnak! De ez azt is jelenti majd, hogy a munkásegység nem lehet csak holmi jelszó vagy óhaj, hanem törvényszerű követelmény és következmény.“

Marosán György visszaemlékezései nyilván továbbfolytatódnak, s ha *Az úton végig kell menni* a munkásegység megvalósításának az útját közvetítette, ami ezután következik, az nyilván az egységes marxi—lenini pártban kifejtett tevékenységét eleventi majd fel.

A könyv legnagyobb tanulsága a munkásság egységének történelmi szükségessége és világalakító szerepe, amit a szerző a marxista világnézethez való rendíthetetlen hűséggel tolmácsol. Marosán György meggyőződése, hogy a munkásosztálynak a társadalom élete minden vonatkozásában gyakorolnia kell vezető szerepét. Ezt bizonyítja egyik tanulmánya is, amelyet a kiadó könyve függelékcként közölt. Címe: *Munkásegységgel az európai jövőért*, 1972-ből való, s az

elmúlt évek diákmozgalmainak tanulságait summázza. Marosán szembeszáll azzal az elmélettel, hogy a munkásság elveszítette volna forradalmi lendületét, és a forradalmi szellem hordozójává a diákság vált. Helyesen arra a konklúzióra jut, hogy baloldali tömegmozgalom „munkások nélkül vagy esetleg ellenük — politikai, intellektuális képtelenség, mi több, történelmi baklövés“.

Ezeknek az éveknek a tapasztalatai is bizonyítják, hogy forradalmi változásokat csak a munkásosztály részvételével, vezetésével lehet elérni. A győzelem záloga azonban az egység megteremtése és megszilárdítása. A munkásgyűlés pedig „nem taktikai kérdés, hanem törvény, politikai szükségszerűség!“, s el sem képzelhető másképp, mint a marxista szemlélet, a népek közötti együttműködés, az egységes munkásosztály, a kommunisták és szocialisták, sőt a kommunisták és baloldali keresztényszocialisták közötti szoros együttműködés alapján.

Olvasni kell Marosán György könyveit. Egy olyan embernek az írásai, aki csaknem fél évszázadon át vett részt, rövidebb ideig a romániai, majd a magyarországi munkásmozgalomban. Soha nem ingott meg hitében és meggyőződésében, s életével példát mutatott a szocializmushoz és munkásosztályhoz való hűségéről.

Jordáký Lajos

Az első Bartók-szöveggyűjtemény keletkezéstörténetéhez

Még megíratlan Bartók Béla és Constantin Brăiloiu párhuzamos életrajza. Személyes találkozásairól, együttműködésükről, barátságukról életrajzíróik sok adatot kutattak már fel, az összegezés lehetőségétől azonban még távol vagyunk (hogy csak egy sajnálatos tényt említsünk: Bartók New York-i, Brăiloiu párizsi hagyatéka legnagyobbbrészt még feltáratlan!). Benkő András értékes szolgálatot tett a zenetudománynak, amikor — Zeno Vancea úttörő tanulmánya¹ nyomán — közzétett 16, Brăiloiuhoz intézett Bartók-levelet², amelyek közül addig csak három jelent meg nyomtatásban³.

Nemrég Somfai László tudományos osztályvezető szíves jóvoltából megismerhettük Brăiloiunak azokat a leveleit, amelyek Bartók hagyatékában maradtak fenn, és jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Bartók Archivumában található; ezek közül eddig mindössze három került kiadásra⁴. A következőkben e levelek alapján megkíséreljük rekonstruálni a *Scieri mărunte...* keletkezéstörténetét, különös tekintettel azokra a mozzanatokra, amelyek vonatkozásában e dokumentumok a zeneírás eddigi megállapításainak vagy feltételezéseinek ellentmondó következtetésekre vezetnek.

A kötet teljes címe: Béla Bartók: *Scieri mărunte despre muzica populară românească*. Adunate și traduse de Const. Brăiloiu. București, 1937. (Rövidítése a következőkben: SM.) *Ez a világon az első gyűjteményes kiadás Bartók népzene-tudományi írásából, a szerző életében az egyetlen*. Időrendben mintegy tíz évvel előzte meg az első, hasonló jellegű magyar kiadványokat⁵, majdnem két évtizeddel a következő, nem magyarországit⁶.

A Brăiloiu fordította Bartók-írások előbb a *Muzică și poezie* című bukaresti folyóirat (rövidítése: MP) 1936-os évfolyamában jelentek meg. Sorrendjük — itt is, a kötetben is — a következő:

a) *A hunyadi román nép zenedialektusa* (MP 1936. [I.] évf. 4. [február], 6—14.; első közlése in: *Ethnographia* [Budapest] 1914. [XXV., új folyam: X.] évf. 2. [március] füzet, 108—115.)

b) *Román népzene* (MP 1936. [I.] évf. 5. [március], 18—22.; első közlése in: *Schweizerische Sängerszeitung*, 1933. [XXIII.] évf. 17. [szeptember 1.], 141—142, 18. [szeptember 15.], 148—149, 20. [október 15.], 168—169.)

c) *Román népzene* (MP 1936. [I.] évf. 6. [április], 21—24.; első közlése in: *Zenei lexikon*, szerkesztette Szabolcsi Bence és Tóth Aladár. Budapest, 1931)

d) *Román népzene* (MP idem, 24.; első közlése in: A. Eaglefield-Hull: *Dictionary of Modern Music and Musicians*. London, 1924)

e) *Muzica populară maghiară și cea românească* címen bő részlet a *Népzenénk és a szomszéd népek népzeneje* című írásból (MP 1936. [I.] évf. 9—10. [július—augusztus], 18—44.; első kiadása: Budapest, é.n. [1934])